

ГЕНЕЗИС ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

GENESIS AND WAYS OF FORMING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION

Столітній А.В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Інституту імені Володимира Стайшиса
Класичного приватного університету

Каланча І.Г.,

стажист на посаді прокурора
прокуратури Кельменецького району Чернівецької області

У статті досліджено процес виникнення та розвитку досудового розслідування, його специфіку, особливості правового регулювання в різні історичні періоди. На основі вивчення досягнень і традицій національного досудового розслідування та його сучасного стану визначено необхідність вдосконалення досліджуваного інституту.

Ключові слова: досудове розслідування, генезис, історичні етапи, інформаційні технології, реформування.

В статье исследован процесс возникновения и развития досудебного расследования, его специфика, особенности правового регулирования в разные исторические периоды. На основе изучения достижений и традиций национального досудебного расследования и его современного состояния определена необходимость совершенствования исследуемого института.

Ключевые слова: досудебное расследование, генезис, исторические этапы, информационные технологии, реформирование.

The article examines the origins and development of pre-trial investigation, its specificity, peculiarities of legal regulation in different historical periods. On the basis of the achievements and traditions of national pre-trial investigation and the current state determined the need to improve the test institute.

Key words: pre-trial investigation, genesis, historical stages, information technology, reform.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку Україна, завершуючи черговий історичний виток, опинилась на порозі серйозного вдосконалення національної правової системи з урахуванням міжнародних правових стандартів та умов сьогодення. Світова глобалізація (прискорення міграційних процесів, швидкий розвиток економіки, інформаційних та телекомунікаційних технологій тощо) зумовила виникнення нових видів та форм злочинної діяльності, їх трансформацію й поширенням на території України. Разом з тим, зростають масштаби впливу корупції, організованої злочинності та тіньової економіки на суспільні процеси. Зазначені тенденції, політична й економічна ситуація вимагають швидкого та ефективного реформування досудового розслідування, переходу на якісно новий рівень функціонування. В таких умовах очевидною є потреба впровадження інформаційних технологій: системної інформатизації та максимальної автоматизації процесу, створення умов для переходу від паперового провадження до електронного, еволюції системи контролю.

Науковий підхід як до реформування правової системи в цілому, так і до визначення шляхів удосконалення процедури досудового розслідування передбачає звернення до історичного минулого у контексті аналізу основних етапів становлення та розвитку цього правового інституту [6, с. 11].

Метою статті є проведення комплексного дослідження генезису досудового розслідування та визначення шляхів його подальшого розвитку у вітчизняній правовій системі.

Виклад основного матеріалу. Історичний процес виникнення та розвитку держави відбувався в умовах різноманіття конкретних шляхів і форм суспільного розвитку географічно повністю або частково роз'єднаних народностей, однак у всіх випадках вона з'явилася, в кінцевому рахунку, під впливом економічного розвитку як закономірний результат розкладання докласового і утворення класового суспільства. Із зародженням цивілізації з'явилися і первісні основи права.

У додержавний період, попри відсутність сформованої правоохоронної системи та оформлення концепції судової влади, притягнення до відповідальності членів родової общини, що порушували встановлені звичаї, безперечно, здійснювалося. При порушенні усталених норм силами общини проводилось з'ясування обставин події, а загальними зборами дорослих членів племені вирішувалося питання про застосування до особи заходів примусу. Так, здійснення своєрідного розслідування нерозривно пов'язане з «правосуддям», іншими управлінськими та організаційними функціями.

Першим архівом зведень доісторичних законів є велика група стилізованих і реалістичних пізньопалеолітичних зображень, що знаходиться в урочищі на північ від українського міста Мелітополь Запорізької області. Написи на пісковицях Кам'яної Могили (62 гроти та печери) датують XII–III тис. до н. е. [5, с. 40]. Панно № 50 Гроту Біка (VII тис. до н. е.) складається лише з лігатури двох знаків: A–Kud, що означають «Суд Води». Ці два слова зустрічаються майже у всіх прадавніх написах Кам'яної Могили. «Суд Води» був найголовнішим ритуальним дійством у практиці жерців усіх кам'яномогильських святилищ. Тут ще за сивої давнини мало місце, можливо, перше у світі ритуально-обрядове судочинство (про що і йдеться на багатьох кам'яних панно) [4, с. 1]. Написи Кам'яної Могили є поки що першою згадкою у світі про традиції судового процесу, а також про його дійових осіб [5, с. 42].

Початок історичного розвитку законодавства Давнього Сходу (Давня Месопотамія) пов'язується із правлінням царя Хамурапі (1792–1750 рр. до н. е.). Закони царя Хамурапі спочатку записані на глиняних табличках, а пізніше – висічені на чорному базальтовому стовпі. Кримінальний та цивільний процеси не відрізнялись. Справа починалася з заяви потерпілої сторони. Розслідування і судовий розгляд становили єдине ціле, а від суддів закон вимагав особисто «розслідувати справу». Розшуком злочинців чи викраденого майна займалися самі потерпілі чи їх родичі. В якості засобів доказування служили показання свідків, клятви, ордалії [3, с. 33–36]. Протоколи судових засідань

вели спеціальні писці. На глиняних табличках зазначалися показання і докази сторін, покази свідків, їх імена, клятви, зміст судового рішення чи вироку.

Процес Стародавнього Китаю (XVIII ст. до н. е. – 220 р. н. е.) мав обвинувально-змагальний характер. Суд не відділявся від адміністрації: цар (імператор) зберігав статус найвищої судової інстанції, представники державного апарату вели слідство (розслідування та судовий розгляд). За розшук злочинців відповідала спеціальна посадова особа. В часи правління Цінської династії (221–206 рр. до н. е.) *почали зароджуватися першооснови прокурорського нагляду* [5, с. 28].

Нова та більш розвинена форма цивілізації розпочинається з розвитком античного (греко-римського) суспільства, що сформувалося на півдні Європи, в басейні Середземного моря.

Право Афіньської держави (Афіньська демократія – 510 р. до н. е. – 322 р. до н. е.) є найбільш розвинутою у Стародавній Греції системою рабовласницького права. Судовий розгляд поділявся на стадії: попереднього розслідування, судового розгляду і винесення рішення чи вироку. Розпочинати судові справи могли тільки повноправні афіньські громадяни. Обвинувач і обвинувачений представляли всі необхідні докази у справі, могли давати показання, вимагати допиту свідків, надавати речові докази. Жінок і неповнолітніх як свідків не залучали, рабів при допитах катували. Свідчення потерпілого, обвинуваченого, свідків, а також речові докази *запечатувалися у спеціальну посудину (скриньку) і у такому вигляді подавалися до суду* [3, с. 78]. Таким чином, *забезпечували зберігання «матеріалів досудового розслідування»*, попереджували їх розголошення чи підміну.

Римська рабовласницька державність виникла пізніше східних деспотій (VII ст. до н. е.). Рим використав їх державницький досвід, досягнення науки і техніки, правової думки і практики. У царський період Римської держави (754–509 р. р. до н. е.) розслідування та розгляд справи проводили самі магістрати. У II ст. до н. е. для розгляду кримінальних справ створюються постійні судові колегії. Ініціатива в порушенні справ і обвинуваченні належала виключно приватним особам, на яких покладалася обов'язок збирати докази, запрошувати свідків, доводити свою правоту в суді. Судове провадження складається з попередньої стадії (аналог сучасного досудового розслідування й направлення справи до суду) та остаточної. У добу імперії (27 р. до н. е. – 476 р. н. е.) місце колегіальних судів періоду республіки зайняли одноособові судді, що призначалися й заміщувалися імператорською адміністрацією [3, с. 113–114]. Відбувається поступове посилення в процесі слідчого, розшукового початку. Суддя самостійно проводить розслідування, виступає обвинувачем, здійснює оцінку доказів і виносить вирок. Слідство *набуло таємного і письмового характеру* [7, с. 14].

Після падіння Західної римської імперії розпочинається період середньовіччя (V–XVI ст.). Досудове розслідування не виокремлюється та першочергово полягає у виклику обвинуваченого до суду, що зумовлено обвинувальним характером процесу. В XII–XIII ст. розслідування зазнає змін. В канонічному праві, що спиралося на римське, утверджується форма слідчого провадження – *всі дії суду та свідчення протоколюються, процес є таємним і письмовим*.

В XIII–XIV ст. у середньовічній Франції зароджується прокуратура. В 1532 р. Карлом V видане загальногерманське кримінальне уложення – Кароліна, що стало найвищою пам'яткою кримінального права та процесу середньовічної Європи. Виділяється три етапи процесу: дізнання, загальне розслідування і спеціальне розслідування. Дізнання складалось з встановлення факту здійснення злочину і особи, яка підозрюється у вчиненні злочину. Загальне розслідування містило короткий допит арештованого

з метою встановлення деяких даних про злочин та обставини справи. Спеціальне розслідування – детальний допит обвинуваченого і свідків, збір доказів для остаточного доведення вини злочинця та його засудження. Процес ведеться *таємно і письмово*. Відроджується вивчення римського права (XI–XII ст.), здійснюється його рецепція (XIV–XV ст.). Яскравою рисою залишається інквізиція.

Звісно, вплив європейського кримінального процесу на вітчизняне досудове розслідування не варто недооцінювати, однак складна та багатогранна історія українських земель, геополітична ситуація та культурні особливості сформували неповторні національні особливості досліджуваного інституту. Роз'єднання території сучасної української держави між двома імперіями з одночасним існуванням козацької держави (як наслідок – паралельне існування кількох моделей досудового розслідування), національно-визвольні процеси, що тривали фактично XIV–XX ст., знищення національних державотворчих традицій та їх відродження зі здобуттям незалежності – все це сформувало унікальні риси національного досудового розслідування, що обумовлює потребу його детального дослідження.

Більшість науковців виділяють в історичному розвитку вітчизняного досудового слідства три етапи: а) досудове слідство другої половини XIX та початку XX ст. (1864–1917 рр.); б) досудове слідство радянської України (1918–1991 рр.); в) досудове слідство після набуття Україною незалежності (з 1991 р.) [6, с. 13]. Водночас об'єктивно слід визнати безперечний зв'язок виникнення досудового (попереднього) розслідування сучасного типу зі становленням держави в цілому починаючи з давнього періоду Русі.

У монографічній роботі О.Ю. Татаров [6] пропонує періодизацію формування інституту досудового слідства починаючи із заснування Київської Русі, виокремлюючи п'ять етапів. Оскільки згадане дослідження проводилося до прийняття КПК України 2012 р., вважаємо, що необхідно виділити шостий етап, що почався з прийняттям нового кримінального процесуального закону і триває досі. Тому, на наш погляд, інститут досудового розслідування на території України у своєму розвитку пройшов шість етапів, останній з яких триває досі.

Перший етап. Формування інституту вітчизняного досудового слідства пов'язане зі становленням державності починаючи із заснування Київської Русі (IX ст.), де панувало усне звичаєве право. З часом воно знайшло своє законодавче закріплення в першому нормативному акті, яким стала «Руська Правда». Вказаним актом не передбачалося обов'язкового проведення досудового слідства, що обумовлювалося наявністю в кримінальному судочинстві інституту «умовляння» злочинців облишити негідні справи і повернутися до чесного життя. Основними розшуковими діями вважались: «заклич», «звід» та «гоніння по сліду». «Заклич» (заклик) – це один з можливих засобів розшуку особи, яка незаконно привласнила чужу річ, що мала цілком визначені індивідуальні ознаки. Порядок проведення «зводу» регламентувався ст. ст. 35, 39 Просторової Правди та полягав у розшуку особи, яка викрала чужу річ, й повернення викраденого позивачу. «Гоніння сліду» полягало у розшуку злочинця по «гарячих слідах» (ст. 77 Просторової Правди) [6, с. 13].

Наприкінці XIV – у першій половині XVII ст., у литовсько-руський період, судовий процес був змагальним, приватно-позовним із окремими рисами обвинувального процесу (такими як формалізм, формальна система доказів, доказове значення свідчень співприсяжників та присяги) та елементами розшукового процесу [2, с. 110].

З огляду на приватно-позовний характер судового процесу попереднє слідство не обов'язкове. Але для того щоб подати вмотивовану скаргу, підкріплену доказами, потерпілому необхідно вчиняти дії, що мають характер попере-

днього слідства. Згідно зі звичаєвим правом, до початку судового розгляду проводиться: «поволання», «коповідання» про злочин, «гоніння сліду», «трує», огляд, освідування, опитування, «звід». Всі заходи, спрямовані на розшук злочинця, речей, зібрання інформації про злочин, що їх проводив потерпілий, є прямим продовженням копного суду, залишком так званої «гарячої копи». Звичаєве право закріпило вироблену народом протягом віків систему засобів, прийомів, що стосувалися як окремих моментів проведення, за сучасною термінологією – слідчих дій, так і загалом всього «копного поступку» (судового слідства) і були найбільш ефективними в конкретних історичних умовах [2, с. 111].

Наступним витком у розвитку першого етапу став кримінальний процес та судочинство, що виникли в XVI ст. в Запорізькій Січі. Починаючи з 1654 р., після підписання «Березневих статей», Україна, залишаючись незалежною державою, потрапила під протекторат Москви, після чого її самостійність поступово обмежувалась. У південних районах та Лівобережній Україні застосовувались норми російського законодавства з елементами звичаєвого права [6, с. 19].

Для виправлення такого становища гетьманська влада вжила заходів щодо систематизації вітчизняного права. З цією метою 1743 р. сформовано збірник «Права, за якими судиться малоросійський народ». Одним з найважливіших учасників судового розгляду був «возний», обов'язки якого виконували міські слуги, сотенні й полкові осавули. Возний виконував різноманітні функції, у тому числі проводив за клопотанням зацікавлених осіб огляд на місці для забезпечення доказів або встановлення характеру та розміру завданої шкоди (п. 2-8 арт. 8 глави 7). Для виконання своїх обов'язків він мав при собі двох присяжних свідків та помічників. Огляд місця події фіксувався у відповідному протоколі [6, с. 20].

У період з 1722 по 1760 р. з'являється ще кілька законодавчих актів автономних органів влади України, згідно з якими суди стали головною інстанцією з провадження кримінально-процесуальних дій. До речі, під терміном «суд» позначали не лише судовий орган, що здійснював правосуддя, а і сам процес. Одним з цих актів вважається «Інструкція гетьмана Данила Апостола судам» від 13 липня 1730 р., у якій при судах для проведення досудового провадження передбачалося створення посад «розшищників». Ними могли бути «добрі люди, що знаються на праві». Вони проводили слідство та допитували свідків. Протоколи допитів та інших слідчих дій стверджували своїм підписом і надсилали до суду для вирішення справи та винесення вироку.

У 1840–1842 рр. на території України поширено чинність Зводу законів Російської імперії, на основі якого здійснювалось кримінальне судочинство. В цей час створений Петром І інститут прокуратури реорганізовується за французьким зразком і набуває характеру органу карного переслідування і державного обвинувачення перед судом.

Провадження за нормами «Зводу Законів...» поділялося на три складові: досудове слідство, судовий розгляд та виконання судових рішень. Провадження слідства відносилось до повноважень поліції. До компетенції поліції також включено провадження у справах про малозначні злочини (проступки). На зміну обвинувальному прийшов процес розшуковий, головна ознака якого – наявність спеціального державного органу, що здійснював функцію кримінального переслідування. Розслідування злочинів здійснювалося у формі інквізиційного процесу. Досудове провадження поділялося на попереднє та формальне (ст. 34 і 139 «Зводу законів...»). Основне завдання першого типу провадження встановлення обставин події злочину. У ході формального розслідування з'ясовувалося, чи дійсно обвинувачений вчинив злочин і чи підлягає він покаранню [6, с. 22].

8 червня 1860 р., згідно з указом Олександра II, для провадження слідства призначались підвідомчі Міністерству юстиції спеціальні чиновники – судові слідчі, що мали право як судді розглядати справи у повітовому суді, крім справ, по яких вони самі проводили розслідування. До їх обов'язку входило проведення всіх слідчих дій, необхідних для того, щоб відшукати, одержати й зберегти відомості й докази, які потрібні суду для обґрунтування вироку. Отже, досудове провадження й функцію кримінального переслідування відтоді стали здійснювати судові слідчі, поліція (за менш значними справами) та прокурори, які при виявленні злочинів вносили відповідні подання судовим слідчим [6, с. 24].

Другий етап. Судова реформа 1864 р. змінила форму кримінального процесу на змішану. Обов'язкове відокремлення адміністративної влади від судової та проголошення судових слідчих членами окружних судів закріплюється у Статуті кримінального судочинства 1864 р. (далі – Статут) [6, с. 28]. Судовий слідчий мав владні повноваження: 1) стосовно провадження дізнання; 2) щодо інших структур державного апарату, 3) стосовно «окольних» людей і 4) щодо свідків, понятих та експертів. Окрім того, Статут надавав право обирати запобіжний захід виключно слідчому. Під час провадження досудового слідства він перебуває під наглядом прокуратури та в ієрархічній підлеглих окружному суду й судовій палаті [6, с. 29–30].

Статутом визначено підстави та порядок оформлення процесуальних документів під час слідства, їх форму та обов'язкові структурні елементи. За кожною з головних дій слідства складався протокол, який підписувався її учасниками (ст. 467). Також оформлялися постанови, акти, списки, описи, ін. Після закінчення попереднього слідства «бумаги, относящиеся к следствию, сшиваются по порядку времени составления или получения, перенумеровываются, скрепляются по листам и прошнуровываются за печатью следователя. Бумагам сим составляется опись с указанием: на каком листе дела каждая из них находится». (ст. 481). Після цього матеріали передавалися прокурору окружного суду.

У період з листопада 1917 по травень 1922 р. скасовано інститут слідчого судді, й досудове слідство здійснювали судді або народні слідчі, які діяли одноособово та перебували у підпорядкуванні судів. Слідчий розглядався як носій судової функції, а прокурор і підлеглі йому органи дізнання виконували функції обвинувачення. Міліція та інші органи й посадові особи, які представляли виконавчу владу, наділені правом провадження дізнання, яке закінчувалося направленням справи слідчому або до суду [6, с. 37].

Третій етап. Із прийняттям в 1922 р. першого КПК УСРР стала простежуватися, хоча й не цілком послідовно, орієнтація на змішану форму кримінального процесу, що допускає елементи змагальності на досудовому слідстві. Це полягало насамперед в організаційній і процесуальній незалежності слідчого від прокурора й органів дізнання, який організаційно відносився до судового відомства [6, с. 39]. Збережено дві форми досудового розслідування – дізнання та досудове слідство. Органи міліції і карного розшуку, в якості органів дізнання, здійснювали провадження майже в усіх справах. За досудовим слідством встановлено судовий контроль.

КПК УСРР 1927 р. закріпив чітку систему органів розслідування: орган дізнання – слідчий – прокурор. Усі вони послідовно перебували у підпорядкуванні. Слідчий мав право будь-коли знайомитися з усіма матеріалами дізнання по кожній справі та давати вказівки і пропонувати провести ту чи іншу процесуальну дію, такі вказівки обов'язкові для виконання [6, с. 45]. Загальний нагляд за діями органів дізнання здійснював прокурор.

Постановою Народного Комісаріату юстиції УСРР від 1 жовтня 1928 р. змінено підпорядкування слідчих від су-

дових органів до прокуратури з такими повноваженнями: перевірка діяльності органів дізнання, самостійне розслідування злочинів, підтримання обвинувачення в суді [6, с. 46]. Як наслідок, *змагальність досудового слідства цілком ліквідовано*, усі досягнення судової реформи другої половини XIX ст. перекреслено, а кримінальний процес знову набув інквізиційних ознак.

В 30-х роках запроваджено спрощені процедури судочинства щодо злочинів, пов'язаних з тероризмом, диверсіями та шкідництвом. В подальшому це спричинило заміну ведення судочинства позасудовими органами, такими як «трійки» НКВС. Існування органу позасудового винесення вироків суперечило 102 та 111 статтям Конституції СРСР 1936 р., нормам Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів. Фактичне скасування судової стадії кримінального провадження щодо певної категорії злочинів наочно характеризує радянську «законність» сталінського періоду. Лише у вересні 1953 р. скасовані Особлива нарада при Міністерстві внутрішніх справ СРСР, особливі «трійки», табірні суди та трибунали військ МВС [6, с. 47–48].

Четвертий етап. З прийняттям 25 грудня 1958 р. «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» закріплено дві форми досудового розслідування: дізнання і досудове слідство, а також передбачено вичерпний перелік органів досудового слідства – слідчі прокуратури та органів державної безпеки (ст. 28) [6, с. 51].

Кримінально-процесуальний кодекс, затверджений в УРСР 28 грудня 1960 р., а введений в дію з 1 квітня 1961 р., віддзеркалив процес «відбудови змішаної, змагально-розшукової форми кримінального судочинства» [6, с. 52].

Як і для всього радянського періоду, для цього етапу характерне оформлення результатів досудового розслідування у вигляді процесуальних документів, форма та вимоги до яких визначені кримінально-процесуальним законодавством. Окрім кримінальної справи прокурор, здійснюючи нагляд, створює наглядове провадження. Матеріали розслідування формуються у справу, що передається до суду, а після винесення рішення – до архіву, де в подальшому зберігаються. Такий процес є трудомістким, потребує значних матеріальних та людських ресурсів для ефективного функціонування, однак в умовах досліджуваного етапу є єдино можливим.

П'ятий етап. З набуттям Україною незалежності стало завдання проведення конституційної, правової та судової реформи. Ухвалення у 1996 р. Конституції України, прийняття у 2001 р. КК України створили передумови для реформування системи кримінальної юстиції. Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. зазнав змін, спрямованих на реалізацію вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Поряд з оновленням законодавства розпочався процес забезпечення інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення, який не оминув і кримінальну юстицію. Завданнями Національної програми інформатизації на 1998–2000 рр. визначено створення першої черги інтегрованої інформаційно-аналітичної системи правоохоронних органів України. Завданнями відповідної програми наступних років закріплено створити системи інформаційно-аналітичної підтримки вирішення завдань розвитку державності, безпеки та оборони. Очікуваними результатами визначені інформаційно-аналітична система Генеральної прокуратури України, інтегрована інформаційно-аналітична системи правоохоронних органів та інформаційно-аналітичних систем органів юстиції та ін.

Так, розроблено та впроваджено в роботу правоохоронних органів України інтегровані інформаційно-пошукові системи АРГУС, АРКАН, АРМОР, АРСЕНАЛ, СКОРПІОН, ФАКТ та ін. Експлуатація автоматизованих електро-

нних систем продемонструвала їх ефективність. Органам внутрішніх справ вдалося перевести в електронний формат частину паперового документообігу, що дозволило: а) знизити споживання витратних матеріалів; б) прискорити процес збирання, зберігання, пошуку та узагальнення інформації (більшість систем є загальнодержавними); в) усунути необхідність пересилання інформації (суб'єкти самостійно отримують доступ до відомостей); г) скоротити кількість працівників, обслуговуючих систему; д) автоматизувати та підвищити ефективність внутрішньовідомчого контролю; е) зменшити витрати бюджетних коштів.

Указом Президента України № 311 від 15 лютого 2008 р. затверджено Концепцію реформування кримінальної юстиції України, одним із завдань якої визначено реформування процедури досудового розслідування. Наголошується на необхідності позбавлення зайвої формалізації досудового розслідування та дублювання функцій, необхідність спрощення процедури початку досудового розслідування (яким має вважатися момент отримання уповноваженими законом органами інформації про кримінальний проступок або злочин).

Шостий етап. 20 листопада 2012 р. набув чинності Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), нововведення якого змінили підхід до розуміння кримінального процесу.

Новим процесуальним законом (вперше на законодавчому рівні) визначено, що досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР, Реєстр) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1, с. 1]. Саме досудова стадія яскраво ілюструє сучасну єдину модель процесу, адже юридичний факт початку досудового розслідування фіксується електронним шляхом, тоді як завершення – паперовим.

З впровадженням Реєстру скасовано інститут порушення кримінальної справи, початок досудового розслідування переведено в електронну форму. Зроблено перші кроки до об'єднання кримінального процесу та електронної системи, про що свідчить обов'язкове внесення до ЄРДР ключових процесуальних рішень (початок розслідування, пред'явлення особі підозри, зупинення та відновлення досудового розслідування, завершення слідства, ін.). Процесуальну та обліково-статистичну складові досудового розслідування об'єднано й автоматизовано.

Незважаючи на значне вдосконалення стадії досудового розслідування, процес трансформації не завершено про що свідчить, **по-перше**, порядок внесення до Реєстру процесуальних рішень на основі паперових носіїв (документів), які є первинними носіями процесуальної інформації. Відтак, електронна фіксація хоча й обов'язкова, проте вторинна та становить більше облікову, ніж процесуальну природу. Винятком є початок досудового розслідування, що значно спрощений та переведений в електронний формат. Витяг з Реєстру, що прийшов на зміну постанові про порушення кримінальної справи, єдиний не має паперового аналогу та є електронним процесуальним документом, автоматично сформованим електронною системою на основі внесених даних.

По-друге, невизначена юридична сила електронних даних спричинила негативну практику: у разі невнесення чи несвоєчасного внесення відомостей до Реєстру відповідний юридичний факт все одно визнається таким, що відбувся. Початок досудового розслідування є винятком, адже ч. 3 ст. 214 КПК прямо передбачає недопустимість здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до Реєстру або без такого внесення. Оскільки КПК

щодо внесення даних до Реєстру однозначно регулює лише початок провадження, відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК, щодо решти даних необхідно застосовувати загальні засади кримінального провадження, зокрема законність (п. 2 ч. 1 ст. 7, п. 1 ст. 9 КПК). Тобто невнесення, чи несвоєчасне внесення до ЄРДР відомостей про вчинення процесуальної дії, якщо Кодексом визначена така вимога, повинно тягнути за собою її нечинність. Окрім того, вказана негативна практика стала можливою й через відсутність належного кримінально-караного реагування на порушення вимог до електронного оформлення процесуальних рішень. При цьому притягнення до дисциплінарної відповідальності навряд є достатнім, зважаючи на суспільну небезпеку вчиненого та негативні наслідки для провадження. **Наприклад**, протягом минулого року службовими особами правоохоронних органів з порушенням двомісячного строку розслідування кримінального провадження після пред'явлення особі підозри (невнесення відомостей до ЄРДР, несвоєчасне продовження строків слідства або взагалі відсутність такого рішення) розслідувано 2 084 провадження [8].

Не до кінця визначена правова природа Реєстру викликає багато запитань та колізій. Відтак, законодавець повинен визначити, що є ЄРДР – процесуальний документ чи обліково-реєстраційна програма. На наш погляд, логічним

є завершення сучасного перехідного етапу кримінального провадження визнанням ЄРДР процесуальним документом, чим відкрити шлях для подальшої еволюції досудового розслідування.

Висновки. Сьогодні актуалізується потреба завершення еволюції досудового розслідування, про що свідчить перехід різних сфер життєдіяльності до електронного діалогу, як то *подання заяви про реєстрацію шлюбу онлайн* (Наказ Міністерства юстиції України від 09.07.2015 р. № 1187/5 «Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет»), *надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців онлайн через електронні сервіси* (Наказ Міністерства юстиції України від 25.07.2014 р. № 1218/5 «Про пілотні проекти у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»); *онлайн-реєстрація автомобілів* МРЕВ за допомогою електронної пошти (<https://igov.org.ua/>) та ін. Генезис досліджуваного інституту ілюструє негативний вплив тривалих перехідних періодів. Відтак, сучасний перехідний (паперово-електронний) етап розвитку досудового розслідування необхідно якомога швидше завершити та, відповідно до вимог сьогодення, запровадити електронне досудове розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI, зі змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць / редкол. : С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2009. – Вип. 49. – 536 с.
3. Всеобщая история государства и права : [учебник] / Под ред. проф. К.И. Батыра. – М. : Юристъ, 1998. – 456 с.
4. Маляренко В.Т. «Суд Води» Камяної Могили як перший відомий у світі судовий процес / В.Т. Маляренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/851EBDCB54BFD1F1C2257101003A6D69>.
5. Сухонос В.В., Лакизюк В.П., Грицаєнко Л.Р., Руденко М.В. Прокуратура України: Академічний курс : [підручник] / [В.В. Сухонос, В.П. Лакизюк, Л.Р. Грицаєнко, М.В. Руденко]. – Суми : Університетська книга, 2005. – 566 с.
6. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / О.Ю. Татаров. – Донецьк : Промінь, 2012. – 640 с.
7. Трофанчук Г.І. Історія вчень про державу і право : [навч. посіб.] / Г.І. Трофанчук. – К. : Марістр-XXI сторіччя, 2005. – 256 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1584072056540/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhnih_krayin.
8. Статистичні дані, отримані за допомогою інформаційно-аналітичної системи обробки заздалегідь генерованих баз Єдиного реєстру досудових розслідувань за допомогою готових наборів функцій EXCEL (реєстрація авторського права на твір № 57773 від 23.12.2014 р., виданого Державною службою інтелектуальної власності України Аззіну Р.О. та Столітньому А.В.).